

Concurrentie in kunst en cultuur is niet verkeerd

Geef provincies en gemeenten meer verantwoordelijkheid en geld voor cultuur. De Raad voor Cultuur moet zich beperken tot het vellen van kwaliteitsoordelen en geen politieke beslissingen nemen, vindt politicoloog en filosoof Hans Blokland. En waarom worden niet meer soorten kwaliteit gehanteerd, zodat een breder publiek wordt bereikt?

Bij cultuur moet je niet te veel centraal willen regelen, want dan gaat het mis. Dat is de stellige overtuiging van dr. Hans Blokland, die zelf als ambtenaar bij het maken van het rijkscultuurbeleid betrokken was. Aan de neiging tot bureaucratiesering en centralisering valt echter moeilijk weerstand te bieden, constateert hij. 'De overheid als een op rationele principes georganiseerde bureaucratistische instelling kan moeilijk overweg met een niet op vergelijkbare principes georganiseerde omgeving als de kunstwereld. Daarom probeert zij voortdurend deze omgeving onder controle

Dr. H. Blokland studeerde politieke wetenschappen en promoveerde in de sociale en politieke filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Begin jaren negentig was hij werkzaam bij de Stafdirectie Cultuurbeleid bij het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Tussen 1993 en 1998 was hij *fellow* van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Momenteel is hij verbonden aan de Erasmus Universiteit (Sociologie, Kunst- en Cultuurwetenschappen) en Yale University (Department of Political Science). Hij publiceerde onder meer 'Wegen naar vrijheid. Autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld' (1995) en 'Publiek gezocht. Essays over cultuur, markt en politiek' (1997). In het kader van zijn trilogie 'Een Rehabilitatie van de Politiek' verscheen onlangs het eerste deel: 'De modernisering en haar politieke gevolgen: Weber, Mannheim en Schumpeter'.

Cultuurbeleid

te brengen en op basis van een vergelijkbare rationaliteit te ordenen.

Deze neiging wordt versterkt door het democratische beginsel dat gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld, en ongelijke gevallen

ongelijk.

Om te garanderen dat een kunstinstelling in Delfzijl op dezelfde wijze wordt behandeld en een vergelijkbaar beleid naar zijn klanten voert als één in Vlissingen, ligt het voor de hand te centraliseren. Dit komt ook de doorzichtigheid en dus de controleerbaarheid ten goede: het is duidelijk wie over wat welke besluiten heeft genomen.'

Centralisme

Blokland vervolgt: 'Centralisme en bureaucratie hebben uiteraard hun nadelen. Verstarring, inertie en overbelasting bijvoorbeeld. Op een gegeven moment ontbreekt de informatie, de menskracht en de tijd om beslissingen adequaat te onderbouwen.

Door het laatste neemt de druk op de bureaucratie nog verder toe – zie de toenemende kritiek op de kwaliteit van de besluiten van de Raad voor Cultuur – waardoor zij uiteindelijk onder haar eigen ambities kan bezwijken. Een groot probleem is natuurlijk ook dat naarmate er minder mensen betrokken zijn bij de besluitvorming, het draagvlak in de samenleving voor deze besluiten kan afnemen. Het laatste is zeker gebeurd in het kunst- en cultuurdomein.'

De neiging tot centraliseren is zeker niet uniek voor het cultuurbeleid. In de private sector proberen grote ondernemingen greep te krijgen op de chaotische, onvoorspelbare

markt door bijvoorbeeld concurrenten op te kopen en kartelafspraken te maken, signaleert Blokland.

Een centralistische tendens is ook zichtbaar in de wetenschappelijke wereld met de voortdurende professionalisering van het bestuur op de universiteiten. Deze leidt tot een ongekend hiërarchische organisatie waarin een steeds kleiner aantal, vaak niet-academische medewerkers op volstrekt oncontroleerbare en ongecontroleerde wijze steeds vergaander besluiten neemt over het wetenschappelijk 'bedrijf'.

Een organisatie als NWO, waar veel onderzoeksgelden van het rijk zijn ondergebracht, is volgens Blokland

een ander voorbeeld.

Hij prefereert de situatie in de

Verenigde Staten

waar je bij een groot

aantal concurrerende fondsen onderzoeksgelden kunt aanvragen.

'Georganiseerde competitie kan een goed alternatief zijn voor hiërarchie en markt. Dat geldt zowel voor wetenschap als cultuur.'

Blokland is geen voorstander van het Britse model waar de *Arts Council* de kwaliteitsoordelen velt en bovendien de verdeling van de budgetten over de culturele instellingen bepaalt.

Politieke keuze

'De *Arts Council* neemt op ondoorzichtige wijze allerlei politieke beslissingen die hij niet kan nemen. De politiek moet juist meer verantwoordelijkheid naar zich toetrekken, vindt Blokland.

'Van alle beslissingen over cultuurbeleid is 90 tot 95 procent immers van politieke aard. Daaraan kunnen en mogen politici zich niet onttrekken. Het gaat immers niet alleen over de hoogte van de budgetten, maar ook over de rol die de kunst speelt of moet spelen in de samenleving en hoe je cultuuruitingen zo toegankelijk mogelijk kunt maken voor de burgers. Dat laatste overigens niet alleen in

Cultuur en media

Uitleg

NUMMER 14 • 33 • 23 mei 2001

financiële en geografische zin, maar ook in de zin van scholing en educatie.

Dat kun je niet overlaten aan deskundigen van de Raad voor Cultuur, want daartoe zijn ze niet competent. Politieke vragen kun je niet met kwaliteitsoordelen beantwoorden. Als je de raad toch politiek laat bedrijven, worden zijn onafhankelijkheid en geloofwaardigheid aangetast.'

De overgang van het deskundigheidsoordeel in een politieke keuze is een glijdende schaal. 'Ik kan me voorstellen

dat je op basis van een kwalitatief oordeel iets kunt zeggen over de subsidiehoogte van een instelling. Maar de vraag hoeveel symfonieorkesten ons land zou moeten hebben zou de raad onmiddellijk naar de staatssecretaris terug moeten ketsen. Dit is een politieke kwestie.'

Decentralisatie

Het vierjaarlijkse cultuurnotasysteem kan de afname van en het draagvlak voor kunst en cultuur bevorderen. Blokland adviseert daarom het cultuurbeleid meer te decentraliseren. Ook, althans ten dele, het rijksgebed. In dit verband spreekt het Zweedse model hem aan: in Zweden wordt het rijksbudget verdeeld over provincies, gemeenten, enkele fondsen en een beperkt aantal nationale cultuurinstellingen.

'Laat de gemeenten en regio's maar met elkaar concurreren om het beste regionale toneelgezelschap en symfonieorkest, het mooiste of interessantste museum op een bepaald terrein. Het is een goede zaak dat culturele instellingen zich met hun aanbod in een stad of regio moeten bewijzen. Dat bevordert hun binding met de burgers – en de politiek en het kan de diversiteit bevorderen.'

Culturele instellingen zijn echter niet graag afhankelijk van een lagere overheid. Ze zijn bang dat hun voortbestaan wordt afgewogen tegen de bekostiging van onvergeloofbare zaken als de stadsriolering. Blokland ziet dat gevaar wel, maar is er niet zo pessimistisch over.

'Het spreekt vanzelf dat het rijk instellingen van nationaal belang zelf voor zijn rekening neemt – net zoals het rijk altijd verantwoor-

delijk moet blijven voor de noodzakelijke kunst- en cultuureducatie. Het Rotterdams Philharmonisch Orkest hoort niet thuis op de begroting van de stad Rotterdam.

Voor niet-nationale instellingen zal het in sommige gemeenten wel eens misgaan, maar ik verwacht dat het meevalt. Je moet de wil van lokale bestuurders om zich te profileren

Van de beslissingen is 90 tot 95 procent politiek van aard

ten opzichte van andere gemeenten in de regio niet uitvlakken. Zelfs al zijn ze zelf niet zo geïnteresseerd in kunst, ze laten zich graag voorstaan op een mooi museum en een goed orkest. Dat straalt af op de hele gemeente en is goed voor het toerisme.'

Kwaliteitseisen

Een divers en pluriform aanbod weerspiegelt zich in de visie van Blokland ook in de kwaliteitsbeoordeling. Hij vindt het waanzin om alle culturele instellingen met dezelfde artistieke maatstaven te meten en neemt daarmee een standpunt in dat haaks staat op de gangbare praktijk.

De Raad voor Cultuur hanteert immers in principe dezelfde matrix voor alle kunst en cultuur. En voor elke instelling is de artistieke kwaliteit het belangrijkste en doorslaggevende criterium. In het cultuurnotasysteem dat Blokland voor zich ziet is dat niet de allesbepalende norm. Ja, wel voor de instellingen van nationaal belang, wier voortbestaan ook niet elke vier jaar ter discussie zou hoeven te staan. Maar voor die onder dat niveau kunnen andere criteria, zoals pluriformiteit, bereikbaarheid en toegankelijkheid zwaarder wegen.

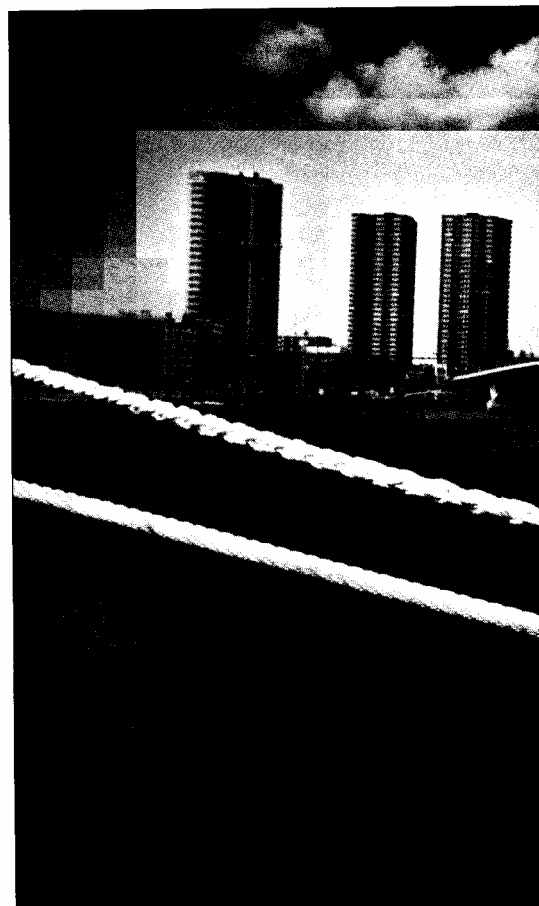
Artistieke kwaliteit is voor Blokland ook niet per definitie hetzelfde als vernieuwend of grensverleggend; criteria waaraan de Raad voor cultuur, kunstcritici en andere deskundigen in de cultuurwereld grote waarde hechten. Dat vindt hij veel te beperkt.

'De kunstenaar wordt vaak beschouwd als 'ziener' die per definitie op het gemene volk vooruitloopt.

Deze visie berust op het misverstand dat het voor een individu of kunstenaar mogelijk is volkomen zelfstandig, los van iedere culturele traditie of context, zijn werk te scheppen. Dit leidt tot een overspannenheid en een in zichzelf gekeerde kunstwereld. Evenwicht en pluriformiteit van het aanbod komen in gevaar en het niet-ingevoerde publiek blijft liever weg.'

Tussen deze kunstopvatting en de andere kant, de markt als leidend beginsel van het cultuurbeleid, is er een middenweg, meent Blokland. Hij bepleit een communautaire visie op het kunstenaarschap.

'Het is veel realistischer om een kunstenaar niet alleen aan de rand maar ook midden in de maatschappij te plaatsen. Dan hoeft er niet zo'n kloof te zijn tussen het kunstenaarschap en de samenleving. In dit licht kan conventioneel hoogwaardig toneel net zo waardevol en dus subsidiabel zijn als grensverleggend toneel.'

Er is niks mis mee als een gemeente ervoor kiest te investeren in conventioneel drama dat een breed publiek trekt. Dit zou mensen tevens de mogelijkheid bieden hun culturele competentie op te bouwen. Voetballers spelen ook niet na een paar trainingen in het eerste van Feyenoord.'

Lawaai

Blokland ziet het cultuurnotasysteem als een onmisbaar instrument om draagvlak te geven aan het continue krachtenspel tussen culturele organisaties, politiek en overheid. Het uitkomen van de cultuurnota is immers hét moment om publiek en politiek te debatteren over kunst en cultuur, over doelen en instrumenten van het cultuurbeleid. Treurig vindt hij het te zien hoe dit debat uiteindelijk gevoerd wordt.

'In de Tweede Kamer wordt er vaak te weinig inhoudelijk op het beleid ingegaan. En daarbuiten ontardt het debat niet zelden in gênante scheldpartijen als instellingen minder subsidie krijgen of worden opgeheven. In de discussies over culturele diver-

siteit vielen woorden als 'etnische zuivering', dat is toch krankzinnig!

Het lawaai dat binnen de kunstwereld om de vier jaar wordt geproduceerd, demonstreert overigens de beperktheid van iedere besluitvormingstructuur: je kunt nog zo'n fraaie structuur uitdenken om het debat op een hoog, intelligent niveau te voeren, uiteindelijk bepaalt de cultuur van de betrokken discussianten wat hiervan in de praktijk terechtkomt. De Nederlandse cultuurwereld heeft in dit opzicht niet altijd blij gegeven van culturele baggage.'

Draagvlak

Blokland vindt dat ook de staatssecretaris het debat nauwelijks in positieve zin heeft gestimuleerd. 'Hij polariseerde en polemiseerde vooral. Dat is onverstandig. Als politicus moet je juist maatschappelijk draagvlak zoeken

voor je opvattingen. Je moet nagaan met welke groepen je coalities kunt vormen; mensen die jou kunnen helpen om tegenstanders te overtuigen.

Hij had bijvoorbeeld meer steun kunnen zoeken bij kunst- en cultuurwetenschappers, die hem argumenten en cijfers hadden kunnen leveren waarmee zijn betoog aan

overtuigingskracht had gewonnen.

Binnen de Partij van de Arbeid, waarvan deze bewindsman een vertegenwoordiger is, bestaat een lange traditie in het

Het is treurig te zien hoe het cultuurdebat gevoerd wordt

denken over cultuurpolitiek waarvan de staatssecretaris, ten behoeve van zijn eigen politieke effectiviteit, dankbaar gebruik had moeten maken. Een ware politicus, Max Weber zei het al, let uiteindelijk meer op het doel dat hij wil realiseren, dan op zijn presentatie.'

Open discussie

Het debat zou gediend zijn met objectievere berichtgeving in de media, met betere politici en een betere regie, vindt Blokland. Dat betekent een open en grondige cultuurpolitieke discussie in en buiten de volksvertegenwoordiging, voorafgaande aan de Cultuurnota.

Blokland pleit ook voor een opener benadering bij de kwaliteitsbeoordeling. In dit licht is hij voorstander van visitatiecommissies die tussentijds in discussie gaan met de culturele instellingen over hun artistieke beleid. De raad zou zijn deuren moeten openzetten voor geïnteresseerde kunstliefhebbers als vertegenwoordigers van het publiek in dit adviesorgaan.

'Het lijkt me zinvol als ook buitenlandse deskundigen kunnen mee-oordelen over ons beleid en over artistieke kwaliteit. Onze cultuur is het waard om op niveau, open en met respect behandeld te worden.' •

Yvonne van Eekelen

FOTO: ARENDA OOMEN

Hans Blokland: 'De kunstenaar hoort niet aan de rand, maar in het midden van de maatschappij.'